

УДК 343

V. Oleinik

SUBJECT OF A CRIME OF MARINE POLLUTION

В.П. Олійник

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єкта злочину, передбаченого ст. 243 КК України, важливі як для теорії кримінального права, так і для практики. Це зумовлює поглиблене дослідження суб'єкта цього злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми суб'єкта злочину забруднення моря присвятили свої наукові праці С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, В.К. Матвійчук, Н.О. Лопашенко, В.С. Плугатир, О.В. Кришевич, І.О. Харь, В.Д. Пакутін, В.Л. Мунтян, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко, З.Г. Корчева, Е.Н. Жевлаков, О.А. Плотнікова та ін. Проте ця проблема не знайшла до цього часу комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження суб'єкта злочину забруднення моря.

Основні результати дослідження. Проблема суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта діяння передбаченого ст. 243 КК України 2001 р. має певний теоретичний і практичний багаж у науці кримінального права [1, с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с. 20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11, с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Питання про суб'єкт злочину протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Існує й таке визначення суб'єкта злочину: «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В.Я. Тацієм та В.К. Матвійчуком, оскільки з нього чіткіше визначається вік кримінальної відповідальності.

Історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний

закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема до 1 вересня 2014 року, коли вже й юридичну особу можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с. 4]. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], також сформульоване визначення спеціального суб'єкта у ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може настати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального — ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочинів, передбачених ст. 243 КК України. Така значущість суб'єкта злочину забруднення моря потребує значної уваги до його дослідження і, зокрема, до класифікації суб'єктів.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури окреслив основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права. З дослідження цієї літератури видно, що під методологією розуміють насамперед звернення до принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності, вчення про структуру, логічну організацію, а також про методи і засоби цієї діяльності [19, с. 164]. Виходячи із зазначеного, слід погодитися з думкою В. Г. Павлова, що методологія дає змогу представити вчення про суб'єкт злочину взагалі, а, на нашу думку, і про суб'єкт досліджуваного злочину з історико-філософських, правових і теоретичних позицій, допомагає визначити найбільш перспективні напрями цього вчення, глибше пізнати логіку існуючих проблем, виявити і закріпити важливі пріоритети в їх дослідженні [8, с. 12]. Тому ми переконані в тому, що варто зупинитися на деяких теоретичних і методологічних положеннях суб'єкта злочину. Крім того, досконале вирішення проблеми суб'єкта злочину, передбаченого ст. 243 КК України, неможливе без осмислення теоретичних і методологічних проблем дослідження суб'єкта злочину та дискусійних питань вчення про суб'єкт злочину.

Насамперед на цьому шляху дослідження зазначимо ще раз, що під методологією розуміють: вчення щодо принципів побудови, форм і способів науково-пізнавальної діяльності; вчення про структуру логічної організації, а також щодо методів і засобів цієї діяльності [20, с. 164]. Термін «методологія» в літературі в широкому розумінні використовується як філософське вчення про методи пізнання [21, с. 365–367]. У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність пізнавальних засобів, розроблених на основі принципів загальної методології, що мають методологічне значення в конкретній сфері пізнання і практики [19, с. 13–14]. Крім того, під методологією розуміють систему принципів наукового дослідження, оскільки методологія визначає, якою мірою зібрані факти можуть слугувати і відповідати об'єктивному знанню [22, с. 24].

Маючи достатньо аргументовані визначення та підходи і провівши аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури, окреслимо основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину в науці кримінального права, а також ті, що стосуються і суб'єкта злочину, передбаченого ст. 243 КК України.

Виходячи з означеного вище, слід констатувати, що формування цілої низки методологічних основ учення про суб'єкт злочину відносяться до теорій і правових поглядів І. Канта, Г.В. Ф. Гегеля, А. Фейєрбаха, І.Г. Фіхте та інших дослідників права, які мали великий вплив на розвиток правової думки в Україні. Так, у філософії І. Канта інтерес викликає: осмислення злочину і особи, що його вчинила; переконання, що злочин вчиняється за бажанням людини (за рішенням її волі); що суб'єкт злочину (як фізична особа) володіє свободою волі [23, с. 137]. Натомість за кримінально-правовою теорією Г.В.Ф. Гегеля: злочинець — це не просто об'єкт каральної влади держави, а суб'єкт права, воля і мислення якого являють собою щось єдине, тому що воля не що інше, як мислення, яке перетворює себе в наявне буття і при цьому наявність волі є загальною умовою інкримінування; осудність як властивість особи, що вчинила злочин, свідчить про те, що суб'єкт як мисляча істота, знав і хотів діяти певним чином [24, с. 89—165]. А. Фейєрбах вважав, що злочин вчиняється не з чуттєвих спонукань, а із свавілля вільної волі (як дія вільної волі злочинця) [25, с. 16—30]. І.Г. Фіхте наполягав на тому, що злочин залежить від свободи волі людини [26, с. 165].

За дослідженнями А.А. Піонтковського, з якими слід погодитися, кримінально-правові погляди І. Канта на проблему суб'єкта злочину були ідеалістичними, натомість це ж питання Г.В.Ф. Гегелем розглядалося по суті у сфері абстрактного права, а погляди А. Фейєрбаха були антиісторичними, тобто мали методологію критичної філософії [26, с. 17].

Багато питань, у тому числі ті, що стосуються суб'єкта злочину, відображені у філософії І. Канта, Г.В.Ф. Гегеля. І.Г. Фіхте, в подальшому розроблялися і досліджувалися різними правовими школами. Так, найвидатнішими теоретиками класичної школи кримінального права, що виникла в Європі у другій половині XVIII — початок XIX століття, поряд з А. Фейєрбахом, були К. Біндінг (Німеччина), Н. Россі, О. Гарро (Франція). В Україні такий напрямок виник у XIX—XX ст. в особі професора А.Ф. Кістяковського, в Росії представниками цього напрямку були М.С. Таганцев, Н.Д. Сергієвський. Ця школа кримінального права базувалася на метафізичній, ніким і нічим не обумовленій свободі волі особи і відсутності кримінальної відповідальності неосудних. Протилежних поглядів дотримувались представники антропологічної школи кримінального права, що виникла в кінці XIX ст. (засновники: Ч. Лоброзо, Р. Гарофало, Е. Феррі та ін.). Спираючись на методологію вульгарного матеріалізму і позитивізму, заперечуючи повністю вольову діяльність, вони обґрунтовували вчення про злочинну людину. Іншими словами, вони стверджували, що злочини вчиняються незалежно від суспільних умов і, як правило, природженими злочинцями. Представники соціологічної школи кримінального права (кінець XIX — поч. XX ст.) А. Прінс, І.Я. Фойніцький та

інші виступили проти визнання свободи волі злочинця, наполягаючи, що його дії обумовлені соціальними факторами злочинності [22, с. 30]. По суті вони заперечували інститути кримінального права, вчення про склад злочину, не проводили різниці між поняттями: «осудність» і «неосудність». Злочинне діяння розглядалось як вчинок розумної людини. Методологією цієї школи були філософія прагматизму і позитивізму. Вони вважали, що будь-який злочин вчиняється фізичною особою (людиною). Якщо розглядати проблеми дослідження суб'єкта злочину з позиції методології теоретичних концепцій в українському і російському кримінальному праві, то, незважаючи на різне ставлення дореволюційних вітчизняних криміналістів до філософських і кримінально-правових теорій, у більшості своїй вони були єдині, що суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, і виступали проти кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Проблема осудності і неосудності особи, що вчинила злочин, яка є однією з основних у теорій кримінального права стосовно суб'єкта злочину, вирішувались представниками різних шкіл по різному. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї з його головних ознак, то дослідження зводилося до різних класифікацій злочинних елементів, або до розгляду їх вікових особливостей з позицій особистих особливостей злочинця. Звичайно, що вивчення свободи волі, осудності, неосудності та інших питань, що пов'язані з поведінкою людини в суспільстві неможливо обґрунтувати і вирішити окремо від проблеми суб'єкта злочину, з якою тісно пов'язані різні інститути кримінального права [27, с. 34–36].

В історичному аспекті представляє інтерес методологічний і теоретичний аналіз суб'єкта злочину в кримінальному праві і кримінальному законодавстві в радянський період. Так, Ю.А. Красіков вважає, що після жовтневої революції доктрина соціалістичного права увібрала в себе реакційні положення соціологічної школи права, перевернувши багато в чому класичний напрям [27, с. 35]. У перші роки існування радянської держави увага до вивчення суб'єкта злочину зі сторони юристів майже не приділяється. Це було пов'язане з тим, що кримінальне законодавство потребувало кардинальних змін [8, с. 18]. У цей період наука кримінального права з нових методологічних позицій стала вирішувати завдання з переосмисленням кримінально-правових теорій, у тому числі й тих, що стосуються суб'єкта злочину.

У радянський період значний розвиток теорій і методології з проблем суб'єкта злочину досліджували такі вчені: Я.М. Браїнін, В.С. Орлов, А.А. Піонтовський, А.М. Траїнін, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, Н.С. Лейкіна, Р.І. Міхеєв, В.Я. Тацій, С.С. Яценко, П.С. Матишевський, О.Я. Светлов та інші. Але у зв'язку з відсутністю в теорії кримінального права послідовного, стрункого вчення про суб'єкт злочину, вченими допускалися методологічні помилки в характеристиці його ознак. Традиційно суб'єкт злочину характеризувався у вигляді одного з елементів складу злочину [8, с. 18]. На думку О.Ф. Шишова, в підручнику з кримінального права 1938 р. був допущений ще один методологічний прорахунок, який полягав у тому, що соціальна суть інституту вини розглядалася в розділі «Суб'єкт злочину» [22, с. 87].

Загальновизнаною думкою є та, що висвітлення питань методології в кримінально-правовій літературі цього ж напрямку щодо суб'єкта злочину обмежувалося лише вказівкою авторів на діалектичний матеріалізм як всезагальний метод наукового пізнання, а приватно-наукові методи потребували дослідження.

Важливе значення для розуміння теоретичних і методологічних проблем поняття «суб'єкт злочину» мало дослідження радянськими та сучасними фахівцями в галузі кримінального права філософського поняття свободи, волі в її матеріалістичному розумінні, а також ознак суб'єкта злочину як вік, осудність і неосудність.

У науці кримінального права, як зазначалося раніше, склад злочину є необхідною і достатньою підставою притягнення осудної особи, що вчинила злочин, з урахуванням установленого законом віку до кримінальної відповідальності. Структурну основу злочину складає: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона [28, с. 162]. В той же час А.М. Трайнін наполягав на тому, що суб'єкт злочину не може розглядатися в системі елементів складу злочину, тому що людина не є елементом вчиненого нею злочинного діяння [29, с. 191]. Позиція А.М. Трайніна не отримала широкого визнання серед теоретиків кримінального права. Було спірним у теорії кримінального права і твердження про те, що осудність і вік суб'єкта злочину не можна розглядати як ознаки, що відносяться до складу злочину (А.Н. Трайнін, Б.С. Никіфоров та ін.). На переконання Н.С. Лейкіної, включення осудності і віку до числа основних ознак суб'єкта не є перетворенням злочинця в елемент вчиненого ним злочинного діяння, це можливість спробувати дати більшу об'єктивну і всебічну характеристику конкретного складу злочину [30, с. 229–234]. Проте, на думку В.Г. Павлова, з якою слід погодитися, така позиція Н. С. Лейкіної є сумнівною [8, с. 19].

Важливою теоретичною основою в дослідженні суб'єкта злочину є вік, встановлений у законі, як обставина, що визначає настання кримінальної відповідальності за вчинене. Вік як ознака суб'єкта злочину глибоко вченими практично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності. На певних історичних етапах вік, з якого наступала кримінальна відповідальність, встановлювався законодавцем по-різному. Достатньо низькі межі настання кримінальної відповідальності зберігалися тривалий час.

Загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України настає з 16 років, хоча на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно [18]. Справа в тому, що за деякі злочини, неоговорені в законі, кримінальна відповідальність може наступати з 18 років або з 25 років. Дане положення реалізується, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. В цьому зв'язку виникає необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або з 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину.

Одним із аспектів дослідження суб'єкта в теорії кримінального права є його осудність, тобто такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [14, с. 204].

Важливою стороною дослідження суб'єкта злочину взагалі і, зокрема, суб'єкта злочину, передбаченого ст. 243 КК України, є вивчення такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються. Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою більш ефективної боротьби зі злочинністю, в тому числі і у сфері охорони навколишнього природного середовища. Поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», хоча і близькі, але не збігаються. Крім того, вони мають різний обсяг, а саме: поняття «суб'єкта злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [8, с. 23]. Суб'єкт злочину – термін кримінально-правовий, який, швидше, визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [8, с. 23], натомість особистість злочинця як більш об'ємне поняття розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежить в основі злочинної поведінки [8, с. 23].

Крім того, стосовно суб'єкта злочину також існує проблема його класифікації. Адже, як відомо, в юридичній літературі існують різні погляди на класифікацію суб'єктів злочину. Деякі автори стверджують, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [31, с. 522; 12, с. 131–141 т. ін.]. Другі вважають, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [32, с. 9]. Існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [33, с. 42]. В теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікуються на загальний і спеціальний [34, с. 830–899; 10, с. 120 та ін.].

Така суперечлива класифікація суб'єктів злочину, їх тлумачення в науці кримінального права та судовій практиці не може надати допомогу судам і правоохоронним органам у справі боротьби зі злочинними проявами. Ситуація, що склалася, викликає необхідність більш поглибленого дослідження суб'єкта злочину і, зокрема, суб'єкта злочину, передбаченого ст. 243 КК України. З цією метою перш за все звернемося до термінології, що використовується авторами для позначення суб'єкта конкретного злочинного діяння. Так, В.Я. Тацій, А.А. Піонтковський, та ін. при визначенні суб'єкта злочину, що стосується злочинів проти навколишнього природного середовища, використовують термін «приватна особа». Автор підтримує позицію В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [35, с. 70]. Перш ніж зробити спробу пояснити свою

точку зору, слід відзначити, що в кримінальному праві зміст терміна «приватна особа» до цього часу не отримав розробки. Ним автори існуючих підручників з кримінального права, курсів кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей називають суб'єктів злочинів, що стосуються злочинів проти навколишнього природного середовища. При цьому не дають пояснення, на відміну від поняття «службова особа», якими ж ознаками повинна володіти приватна особа. Разом з тим розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й істотне практичне значення, на чому акцентував увагу В. К. Матвійчук [35, с. 70], що і ми спробуємо аргументувати при визначенні суб'єкта злочину, передбаченого ст. 243 КК України.

Щоб отримати з цього питання більш або менш вичерпну відповідь, важливо дійсно дати тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається, і що, власне, під ним треба розуміти, як його треба аргументувати [36, с. 707]. Відповідно до «Словаря русского языка» С. Ожегова слово «частный, -ое» означає «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [36, с. 717]. Близьке за значенням, хоча і більш вузьке тлумачення терміна «приватний» пропонує «Толковый словарь русского языка» В. Даля: «относящийся к части, общему, исключение» [37, с. 583]. Дещо схоже розуміння терміна «приватний» пропонується у Великому тлумачному словнику сучасної української мови: «Який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення... виконується поза державною службовою... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою...» [38, с. 926].

З існуючих тлумачень терміна «приватна», що є в словниках, звичайно ще не можна визначити ознаки приватної особи. Додатково необхідно скористатися тими положеннями, наведеними в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України), а саме: ознаками службової особи, а також ознаками неслужбової особи. Порівнюючи вказані ознаки й правові наслідки, які відносяться як до службової особи, так і неслужбової, використовуючи для пояснення тлумачення терміна «приватна», наведене у словниках, спробуємо визначити ознаки суб'єкта приватної особи як суб'єкта злочину.

Найбільш прийнятним є визначення й обґрунтування ознак суб'єкта злочину через діяльність і функції суб'єкта [39, с. 70–71], тобто функціональну діяльність такої особи. Зазначена позиція В.К. Матвійчука потребує лише певного уточнення, яке повинне мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта». Що ж стосується службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їх діяльність згідно зі ст. 364 КК України відноситься до здійснення постійно чи тимчасово чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади, чи місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах

місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється повноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженим органом чи повноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо [40, с. 79].

Суть однієї функції, як це зрозуміло, виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [41, с. 30–31; 42, с. 491–495]. Друга — охоплює коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін. суб'єктами [43, с. 62–63; 42, с. 495]

У частини суб'єктів, як свідчить це дослідження, функції та статус службової особи відсутні. Слід погодитися з думкою, що неможливо дати всебічне і об'єктивне визначення суб'єкта злочину (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину [43, с. 80].

Ними є: 1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції — відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [43, с. 62–71].

Ми згодні з позицією В. К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відносяться до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому методично буде вірним, якщо конкретні системи розглядаються в конкретних умовах (тобто в системі, досліджуваних суспільних відносин) [43, с. 63], а саме: які охороняються ст. 243 КК України, як це доводиться в указаній статі. Отже, повнота поняття «суб'єкт злочину» виявляється в тому, що воно повинно мати повноту об'єму цього поняття (тобто має бути відсутня пустота, відсутність наповнення цього поняття). Тобто при діленні поняття «суб'єкт злочину» сума об'ємів понять-ділників: «службова», «неслужбова» і «приватна» особа має бути рівною об'єму (обсягу) діленого поняття [43, с. 64]. Таким чином, можна погодитися з таким визначенням приватної особи: «Суб'єкт злочину — це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не знаходиться в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності» [43, с. 64].

Дещо іншою термінологією користується при визначенні суб'єкта злочину В. Пакутін. Так, для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину ним використовується поняття «громадяни» поряд із службовими особами [33, с. 28]. Варто погодитися з В.К. Матвійчуком, який зазначає, що «викори-

стання терміна «громадянин» в поєднанні з службовими особами як складових суб'єкта злочину неправомірне» [35, с. 93]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину призводить до відомої логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх перерізу, пересічення, перетину [35, с. 93], а, на нашу думку, веде до повного відторгнення їх один від одного, адже очевидно, що службові особи є також громадянами. Крім того, при такому поєднанні вбачається і друга логічна помилка — неповнота ділення [35, с. 93], що є, на наш погляд, істотною методологічною помилкою. Автори, виходячи з механізму логіки мислення, використовуючи поняття «громадяни», не включають як можливих суб'єктів злочину осіб без громадянства, громадян іноземної держави, неслужбових і приватних осіб. Це ще раз підтверджує нашу позицію щодо суб'єкта злочину.

Поділ суб'єктів на загальний і спеціальний, як вірно вказує С.Б. Гавриш, для злочинів проти навколишнього природного середовища дійсно недостатній, бо не відображає соціального і правового статусу суб'єкта [44, с. 484]. Насправді це так, оскільки цей термін є певною абстракцією, що позбавлена соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого.

Теоретичне вирішення питання про суб'єкт злочину, передбаченого ст. 243 КК України, повинно перш за все слугувати практиці боротьби з цими злочинами. Розробки в науці кримінального права можуть бути сприйняті практикою лише в тому випадку, якщо в достатній мірі конкретизовані і базуються на реальних умовах життя суспільства, мають правові та соціальні основи кримінального закону.

Таким чином, маючи основні методологічні й теоретичні підходи до суб'єкта злочинів і, зокрема, щодо злочину, передбаченого ст. 243 КК України, і їх позначення (відображення) проведемо дослідження цього суб'єкта злочину. Аналіз засвідчив різний підхід законодавця до описання суб'єкта цього злочину. Так, у ст. 243 КК (за винятком ч. 3 цієї статті, де зазначені як спеціально відповідальні за те особи морських і повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі), суб'єкт злочину не називається. Таке ставлення законодавця до цих проблем в чинному КК України у кримінально-правових джерелах оцінюється по-різному. Зокрема, одні автори стверджують, що в більшості випадків законодавець спеціально не називає суб'єкта (це дає можливість практично притягти до кримінальної відповідальності осіб, що мають різний правовий статус), а інші зазначають, що законодавець спеціально називає суб'єкта [45, с. 80]. Інші просто вказують, що в більшості складів злочину проти навколишнього природного середовища суб'єкт не вказаний, але деякі злочини вказаної категорії можуть бути вчинені тільки спеціальними суб'єктами [46, с. 19–21].

Слід погодитися з думкою В.К. Маввійчука, що істотне значення для розвитку науки кримінального права і, зокрема, для з'ясування суб'єкта аналізованого злочину мають такі положення: 1) як залежність таких суб'єктів від виробничої діяльності; 2) відповідальність за такі злочини службових осіб, які мають обов'язок слідкувати за дотриманням певних правил; 3) як спеціально зобов'язана особа [35, с. 204].

У юридичній літературі висловлені різні погляди стосовно суб'єкта злочину забруднення моря: 1) одні автори вважають, що «суб'єкт цього злочину — спеціальний, а саме особи, зобов'язані дотримуватися спеціальних правил з охорони моря у будь-якій галузі людської діяльності або контролювати їх дотримання. Такими слід вважати службових осіб, на яких покладено відповідні службові обов'язки (наприклад, капітани суден, плаваючих платформ), працівників, які безпосередньо експлуатують установки і механізми при виконанні операцій зі шкідливими речовинами та відходами (помпові машиністи, вахтові мотори тощо), а також працівників, які зобов'язані інформувати належних адресатів про виконання форс-мажорних обставин» [47, с. 555]; 2) другі стверджують, що «суб'єкт злочину у першій і другій його формах спеціальний. Ним можуть бути особи, зобов'язані дотримуватися відповідних правил (зокрема, капітани та інші службові особи морських і повітряних суден, інших перебуваючи у морі споруд і засобів, до службових повноважень яких входить забезпечення дотримання спеціальних правил охорони моря від забруднення, службові особи промислових, комунальних, сільськогосподарських та інших підприємств і організацій, які здійснюють забруднення моря з берега, якщо на цих осіб покладался службовий обов'язок дотримуватися правил охорони моря і контролювати їх виконання підлеглими). За ст. 243 слід кваліфікувати також діяння працівників суден, інших морських об'єктів, які безпосередньо експлуатують системи, установки і механізми при виконанні операцій зі шкідливими речовинами чи відходами (помпові машиністи, вахтові мотористи тощо). Суб'єктом злочину у його третій формі є спеціально відповідальні за інформування належних адресатів особи морських і повітряних суден, інших засобів і споруд, що знаходяться у морі» [48, с. 750–751]; 3) треті заявляють, що «суб'єктом цього злочину можуть бути службові особи суден (українських чи іноземних) і портів (у випадку дачі незаконного розпорядження про скидання із суден шкідливих речовин або неприйняття заходів щодо запобіганням вказаним діям) [49, с. 431]. За ч. 3 ст. 243 «суб'єкт злочину — особа, спеціально відповідальна за своєчасне і достовірне повідомлення адміністрації про випадки скидання або поховання в морі шкідливих речовин, матеріалів, відходів. У випадках притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин службових осіб, котрі вчинили його з використанням свого службового становища, їхні дії за наявності до того підстав мають також кваліфікуватися за відповідними статтями КК, яким передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності п. 3 ППВСУ від 10.12.2004 № 17» [49, с. 431–432]; 4) четверті повідомляють, що суб'єктом цього злочину можуть бути як службова особа (капітан чи інші службові особи судна, іншого плаваючого засобу або платформ і інших штучно споруджених у морі об'єктів, командири повітряних суден, у службові обов'язки яких входило недопущення скиду у море шкідливих речовин, а також ті, що допустили скид або захоронення чи, які не повідомили в адміністрацію найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а у випадку скиду з метою захоронення організації, яка надає дозвіл на скид), а також фізична осудна особа, що досягла 16 років. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 можуть бути

тільки спеціально уповноважені службові особи» [50, с. 517–519]; 5) п'яти запевняють, що «суб'єктом злочину передбаченого ч. 1 і 2 ст. 243, можуть бути особи, на яких покладено обов'язок дотримуватися спеціальних правил щодо охорони моря. Це, зокрема: капітани та члени команди морських і повітряних суден, службові особи інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, службові особи промислових, комунальних, сільськогосподарських та інших підприємств та організацій, які здійснюють забруднення моря з берега. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243, може бути особа, спеціально відповідальна за повідомлення адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі чи організації інформації про підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби чи невідворотне забруднення моря. Як правило, такими особами є капітани суден, службові особи споруд, що знаходяться у морі та ін.» [51, с. 332]; 6) шості стверджують, що суб'єкт забруднення морського середовища спеціальний, ним виступає особа, що досягла 16 років, на яку покладені обов'язки за дотриманням правил охорони навколишнього природного, в тому числі, морського середовища (це може бути і службова особа – капітан судна, наприклад) [52, с. 135].

Аналіз існуючих точок зору на суб'єкт злочину, передбаченого ст. 243 КК України, дає нам можливість виокремити такі позитивні положення: 1) це особи, що зобов'язані дотримуватися спеціальних правил з охорони моря або контролювати їх дотримання; 2) такими можуть бути службові особи, на яких покладено відповідні службові обов'язки (наприклад, капітани та інші службові особи морських і повітряних суден, плавучих платформ, перебуваючи у морі споруд і засобів, до службових повноважень яких входить забезпечення дотримання спеціальних правил охорони моря від забруднення), працівники, які безпосередньо експлуатують установки і механізми при виконанні операцій зі шкідливими речовинами та відходами (помпові машиністи, вахтові мотористи тощо), службові особи промислових, комунальних, сільськогосподарських та інших підприємств і організацій, які здійснюють забруднення моря з берега, якщо на цих осіб покладался службовий обов'язок дотримуватись правил охорони моря і контролювати їх виконання підлеглим; 3) за ч. 3 ст. 243 КК суб'єктом злочину є спеціально відповідальна особа морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі за своєчасне і достовірне повідомлення адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі, а у разі скидання з метою поховання – і організації, яка видає дозволи на скидання інформації на підготовлюване або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати шкідливих речовин чи сумішей, що містять такі речовини понад встановлені норми – за неповідомлення про це; 4) у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин службових осіб, які вчинили його з використанням свого службового становища, їхні дії за наявності до того підстав мають також кваліфікуватися за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності (п. 3 ППВСУ від 10.12.2004 р. № 17).

Ми погоджуємось з думкою В.К. Матвійчука, що констатація того факту, що суб'єктом цього злочину за ч. 3 ст. 243 КК є службові особи, не дає

працівникам правоохоронних органів повного уявлення про нього [35, с. 205]. З цією метою слід звернутися до поглядів на суб'єкт злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК. Так, одні автори до нього відносять капітана, оскільки на нього покладається обов'язок якомога раніше повідомити про скид [53, с. 47]; другі заявляють, що суб'єктами цього злочину могли бути лише відповідальні за сповіщення відомостей про скид службові особи українських та іноземних морських і повітряних суден, інших плавзасобів, платформ і конструкцій (на морському судні — це капітан) [54, с. 23]; треті схильні до того, що суб'єктом цього злочину могли бути службові особи суден та інших плавучих засобів, платформ чи штучно споруджених конструкцій у морі або членів екіпажу повітряних суден, на яких покладено обов'язок повідомляти адміністрації портів або організації, що видають відповідними дозволами [45, с. 72].

Аналіз точок зору В.А. Широкова, А. Коробеева, Е.Н. Жевлакова та ін. з приводу суб'єкта злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК України, свідчить про наявність деяких недоліків. Ці недоліки полягають у тому, що одні автори надто обмежують коло суб'єктів цього злочину (наприклад, капітанами суден); другі, навпаки, необгрунтовано розширюють перелік службових осіб, які можуть бути суб'єктами злочину за ч. 3 ст. 243 КК (наприклад, називають виконавцями членів екіпажу повітряного судна або інших службових осіб суден, платформ). Стосовно складу, що нас цікавить, це означає, зокрема, що необхідно встановити, хто із службових осіб відповідальний за своєчасне повідомлення, передбачене ч. 3 ст. 243 КК України, а також чи покладений на таких осіб обов'язок. Коло службових осіб, які можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за цією частиною статті, має визначатися у кожному конкретному випадку. Тому у визначенні службових осіб, що могли бути суб'єктами злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК, нам має допомогти звернення до конвенцій, що в тій чи іншій мірі стосуються питань забруднення моря [55, с. 62—67; 56, с. 42—48; 57, с. 21—36; 58, с. 77—177 та ін.]. На підставі приписів цих та інших конвенцій можна стверджувати, що на судах та на інших плавучих засобах такими суб'єктами можуть бути: капітан судна або інша особа, яка відповідає за судно, а в тому випадку, коли це судно покинуто або повідомлення з судна є неповним чи його не можна отримати, власник, фрахтувальник, управляючий, оператор судна або їх агенти, які повинні у можливо більш повному обсязі взяти на себе обов'язки капітана (п. 4 Конвенції 1973 р.) [58, с. 86]. Іншими словами, на судах та інших плавучих засобах суб'єктами цього злочину можуть бути капітан або особа командного складу, що відповідає за цю операцію (скид). Для повітряних суден такими виконавцями злочину є командир екіпажу. Стосовно стаціонарно встановлених платформ чи інших штучно споруджених у морі конструкцій такими відповідальними за скид або повідомлення про скид спеціально відповідальні службові особи або уповноважені ними відповідальні особи за повідомлення.

У контексті зазначеного вище велике практичне значення має питання спеціально відповідальних за ці діяння осіб морських та повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі, що можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності в таких випадках: 1) коли вони беруть на себе

пряме керівництво проведенням робіт; 2) коли вони допускають до керівництва роботами або до безпосереднього виконання операцій некомпетентних осіб; 3) коли виконання робіт і операцій не забезпечено належними керівниками і виконавцями тощо; 4) коли такі спеціально відповідальні особи, капітани, командири повітряних суден тощо допустили до таких робіт осіб, які за станом здоров'я не можуть забезпечити безпеку робіт або які перебувають в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; 5) коли капітани або командири не вжили невідкладних заходів щодо припинення порушень. У тому ж випадку, коли злочин, передбачений ч. 3 ст. 243 КК, супроводжувався зловживанням владою чи службовим становищем, дії такої особи необхідно кваліфікувати за сукупністю складів злочинів — за ч. 3 ст. 243 та 364 КК [35, с. 206].

Слід звернути увагу на більш складне питання кваліфікації злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК, якщо він був вчинений службовою особою, але які не були зазначені суб'єктами в цій частині статті. Це питання має вирішуватися двояко: 1) службова особа, яка використовувала своє службове становище, коли вона могла впливати на вчинення такого діяння за своєю владою і не була вказана як суб'єкт злочину або при змові зі службовою особою, що вказана в ч. 3 ст. 243 КК, несе відповідальність за стст. 364, 365 КК, за наявності достатніх підстав; 2) натомість діяння службової особи, яка згідно зі своїм службовим становищем не могла впливати на виконавця злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК, але вступила у змову із службовою особою, яка вказана в цій частині статті, то їх діяння слід кваліфікувати як співучасть у злочині, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК.

Ми сприймаємо позицію В.К. Матвійчуку, що суб'єктами цих діянь можуть бути службові, неслужбові та приватні особи [35, с. 212]. Частково така позиція підтверджується і О.О. Плотніковою, яка відзначає, що «суб'єктами злочинів, передбачених ст. 228-1 КК України 1960 р., можуть бути службові і неслужбові особи — винуватці скиду. Вивчення кримінальних справ свідчить, що дуже часто безпосереднім винуватцем скиду є не особи, які відносяться до службових, а особи, що належать до рядового виробничого персоналу» [59, с. 108—109]. Що ж стосується службових осіб, то до відповідальності за проведений скид, на думку О.О. Плотнікової, «можуть бути притягнуті, крім капітанів, механіки і вахтові, на яких покладені обов'язки з прийому, транспортування і передачі в спеціальні ємкості шкідливих речовин і відходів виробництва (підставою для віднесення таких осіб до спеціального суб'єкта злочину, передбаченого ст. 228-1 КК 1960 р., є те, що саме вони відповідальні за виконання відповідних робіт, техніку безпеки, стан трудової дисципліни, створення необхідних умов для безпечного транспортування шкідливих речовин і відходів виробництва, за бункерування і передачу в спеціальні ємкості відпрацьованих масел та ін.)» [59, с. 109]. Слід зазначити, що будь-яка бункерувальна операція (прийом наливом палива і масел), підготовка, проведення і закінчення її, а також дії, спрямовані на уникнення забруднення моря під час бункерувальної операції, мають виконуватися під безпосереднім керівництвом і спостереженням відповідальної особи, призначеної капітаном судна [60]. Крім того, певні обов'язки з бункерування покладаються на вахтових членів екіпажу, а також

до робіт з виконання операції можуть бути залучені й інші члени команди (на кожному судні повинна бути інструкція з проведення бункеровки з вказівкою обов'язків відповідальної особи, складу і обов'язків вахтових членів команди на час виконання операцій, обов'язки кожного члена екіпажу, залученого, крім вахтових, до робіт з виконання операцій)» [60]. Також на кожному танкері на період вантажних і баластних операцій і миття танкерів призначається одна або декілька взаємозамінних осіб, відповідальних за належне виконання цих операцій і запобігання забрудненню моря [60]. Ці відповідальні особи призначаються, як правило, із числа осіб командного складу, які мають офіційний дозвіл, який підтверджує їм право працювати на танкері в якості капітана або помічника капітана [60]. У тому випадку, коли на танкерах, де штатним розписом не передбачена посада капітана з відповідним дипломом, відповідальною особою може бути член екіпажу спеціально проінструктований судовласником зі всіх питань, зв'язаних з недопущення забруднення моря [60]. Таким суб'єктом злочину можуть бути і треті механіки тощо. Певною мірою ці проблеми знайшли своє відображення у зарубіжному законодавстві [61; 62; 63; 64; 65]. Але ці питання потребують свого подальшого дослідження.

Висновки. На підставі викладеного вище можна стверджувати, що: 1) суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 243 КК України, може бути фізична осудна, службова, неслужбова, приватна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років і яка зобов'язана дотримуватися спеціальних правил, вчинила забруднення моря в межах внутрішніх морських і територіальних вод України або в межах вод виключної (морської) економічної зони України матеріалами чи речовинами, шкідливими для життя чи здоров'я людей або відходами внаслідок порушення спеціальних правил, а також незаконне скидання чи поховання зазначених матеріалів, речовин і відходів (це може бути капітан судна, командир повітряного судна, помічник капітана, третій механік, вахтовий член екіпажу, особи з числа командного складу екіпажу, помпові машиністи, вахтові мотористи тощо); 2) суб'єктами злочину, передбаченого ч. 3 ст. 243 КК можуть, бути спеціально відповідальні особи морських і повітряних суден або інших засобів і споруд, що знаходяться в морі за своєчасне повідомлення адміністрації найближчого порту України, іншому уповноваженому органу або особі у разі скидання з метою поховання — і організації, яка видає дозволу на скидання, інформації про підготовлене або здійснене внаслідок крайньої потреби скидання чи невідворотні втрати ними в межах і територіальних вод України або у відкритому морі, зазначених у ст. 243 КК речовин і матеріалів (це можуть бути службові особи — капітани морських суден, командири повітряних суден, особи командного складу, які відповідають за цю операцію тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С.А., Ахмедов Г.А.* Суб'єкт преступлення по Уголовному кодексу Узбекской ССР/ С.А. Абдуразаков, Г.А. Ахмедов// Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР/ [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент, 1970. — С. 137—147.

2. *Абшилава Г.В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / Г.В. Абшилава // Российский следователь. — 2004. — № 10. — С. 18—20.
3. *Бородин С.В.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С.В. Бородин, Н.А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М., 1994. — С. 57—59.
4. *Владимиров В.А.* Субъект преступления по советскому уголовному праву : Лекция / В.А. Владимиров, Г.А. Левицкий. — М. : МООН РСФСР, 1964. — 59 с.
5. *Наумов А.В.* Предприятие на скамье подсудимых / А.В. Наумов // Советская юстиция. — 1992. — № 17—18. — С. 3—4.
6. *Орлов В.С.* Субъект преступления по советскому уголовному праву / В.С. Орлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.
7. *Орымбаев В.С.* Специальные субъекты преступления / Р. Орымбаев; отв. ред. Г.И. Баймурзин. — Алма-Ата : Наука Каз. ССР, 1977. — 152 с.
8. *Павлов В.Г.* Субъект преступления / В.Г. Павлов. — СПб : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.
9. *Розенко В.І., Матвійчук В.К.* Суб'єкт злочину / В.І. Розенко, В.К. Матвійчук // Лекція. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 2004. — 36 с.
10. *Светлов А.Я.* Ответственность за должностные преступления / А.Я. Светлов. — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.
11. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изд. вузов. Правоведение. — 1987. — С. 82—86.
12. *Тацій В.Я.* Суб'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина : Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. — Х., 2001. — С. 130—141.
13. *Устименко В.В.* Субъект преступления (понятие и виды): Учеб. пособие / В.В. Устименко. — Х. : Харьк. юрид. ин.-т, 1989. — 140 с.
14. Полный курс уголовного права : В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2008. — Т. 1 : Преступление и наказание. — 2008. — 1133 с.
15. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум [Навч. посібник] / Костенко О.М., Козаченко І.П., Матвійчук В.К. та ін.; за заг. ред. В.К. Матвійчука. — К. : КНТ, 2006. — 432 с.
16. *Шем'яков О.П.* Суб'єкт злочину / О.П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / Хохлова І.В., Шем'яков О.П. : Навч. посібник. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С. 86—95.
17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra Юридична газета. — 2013. — № 24, 12 травня — 1.4—9.
18. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.
19. *Шабалин В.А.* Методологические вопросы правоведения. В связи с теорией и практикой социалистического управления / В.А. Шабалин. — Саратов : Саратов. ун-т, 1972. — 226 с.
20. Большая Советская Энциклопедия : В 30 т. — Т. 9 / [гл. ред. А.М. Прохоров]. — 3-е изд. — М. : Сов. Энциклопедия, 1970: ЕВКЛИД-ИБСЕН. — 1972. — 986 с.
21. Философский энциклопедический словарь / [гл. ред. : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. — М. : Сов. Энциклопедия, 1983. — 840 с.

22. Шишов О.Ф. Становление и развитие науки уголовного права в СССР : Пробл. Общей части : Учеб. пособие (1915–1936 гг.) / О.Ф. Шишов: науч. ред. В. А. Владимирова. — М. : Би., 1981. — Вып. 1 : 917–1920 гг. — 1981. — 85 с.
23. *Кант И.* Сочинение в шести томах. — Т. 4. — ч. 2 / И. Кант. — М., 1965. — С. 120–137.
24. *Гегель Г.В.Ф.* Философия права / Г.В.Ф Гегель. — М. : Мысль, 199. — 524 с.
25. *Фейербах А.* Уголовное право / А. Фейербах. — СПб. : Медицинская тип.; тип. Гос. комерц-коллегии; тип. Имп. воспит. дома, 1810. — 616 с.
26. Пионтковский А. А. Уголовно-правовые воззрения И. Канта, А. Фейербаха, И. Фихте / А. А. Пионтковский. — М. : Профобразование, 1971. — 112 с.
27. *Красиков Ю.А.* Доктрина русского уголовного права: источники и тенденции развития / Ю.А. Красиков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства : тез. докл. науч. конф., (г. Москва, 27–28 января 1994 г.) / Под. ред. С.В. Бородина и др. — М., 1994. — С. 34–36.
28. *Брайнин Я.М.* Уголовная ответственность и ее основания в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин. — М. : Госюриздат, 1963. — 281 с.
29. *Трайнин А.Н.* Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. — М. : Госюриздат, 1957. — 191 с.
30. Советское уголовное право. Часть Общая : Учеб. пособие / [Н.С. Алексеев, Н.А. Беляев, Н.П. Грабовская, С.А. Домахин, И.И. Карпец, Н.С. Лейкина и др.] — Л. : ЛГУ, 1960. — 587 с.
31. *Пионтковский А.А.* Преступление в области природных богатств / А.А. Пионтковский // Курс советского уголовного права : В 6 т. / [редкол. : А.А. Пионтковский и др.] — М. : 1971. — Т. 5. — С. 513–544.
32. *Писарев А.* Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция. — 1982 — С. 7–10.
33. *Пакутин В.Д.* Ответственность за незаконную порубку леса / В.Д. Пакутин // Социалистическая законность. — 1978. — № 11. — С. 40–42.
34. *Баулін Ю.В.* Злочини у сфер обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю.В. Баулін // Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К., 2003. — С. 830–899.
35. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.
36. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка: ок. 5700слов / [Ожегов С.И. ; под. ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой]. — 19 изд., испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 846 с.
37. *Даль В.Д.* Толковый словарь живого великорусского языка : В 4 т./ В.И. Даль. — М. : Государственное издательство иностр. и национальных словарей, 1955. — Т. 4. — 1956. — 583 с.
38. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.
39. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов : Учеб. пособие / В.К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. — 79 с.
40. *Попов М.И., Харитонов С.О.* Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг / М.І. Попов, С.О. Харитонов // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : У 2 т. —

Т. 2: Особлива частина / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид. допов. — Х. : Право, 2013. — С. 782—840.

41. *Здравомыслов Б.В.* Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б.В. Здравомыслов. — М. : Юрид. лит., 1975. — 168 с.

42. *Мельник М.І.* Злочини у сфері службової діяльності / М. І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина : Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К., 2004. — С. 491—513.

43. *Матвійчук В.К.* Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні : тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. — К., 1992. — С. 62—64.

44. *Гавриш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / С.Б. Гавриш. — Харьков : Основа, 1994. — 640 с.

45. *Жевлаков Э.Н.* Общие вопросы квалификации преступлений в области охраны окружающей среды : учеб. пособие / Э.Н. Жевлаков ; отв. ред. Б.В. Здравомыслов. — М. : ВЮЗИ, 1986. — 85 с.

46. *Широков В.* Субъект преступлений в области окружающей среды / В. Широков // Сов. юстиция. — 1985. — № 5. — С. 17—23.

47. *Плугатир В.С., Кришевич О.В.* Злочини проти довкілля / В.С. Плугатир, О.В. Кришевич // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 530—578.

48. *Дудоров О.О.* Злочини проти довкілля / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка — 9-те вид., переробл. та допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 720—782.

49. *Гавриш С.Б.* Коментар до статей 236—250 КК України / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. — Х. : Право, 2013. — С. 394—453.

50. *Панько М.М.* Преступления против окружающей среды / М.М. Панько // Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. — Харьков : ООО «Одисей», 2001. — С. 496—540.

51. *Клименко В.А.* Злочини проти довкілля / В.А. Клименко // Кримінальне право України. Особлива частина : підручник; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 301—353.

52. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления : Комментарий к гл. 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. — СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. — 802 с.

53. *Широков В.* Уголовная ответственность за загрязнения моря / В. Широков // Сов. юстиция. — 1983. — № 11. — С. 44—49.

54. *Коробеев А.* Ответственность за загрязнение моря / А. Коробеев // Сов. юстиция. — 1988. — № 4. — С. 20—24.

55. Конвенция по предотвращению загрязнения моря сбросами отходов и других материалов (1972). Документы ООН А/Ас. 138/8С. 111/1 от 29 марта 1973 года // Г.С. Горшков, Г.М. Мелков. — М. : Воениздат, 1979. — С. 62—76.

56. Международная конвенция относительно вмешательства в открытом море в случаях аварий, приводящих к загрязнению нефтью (1969 г.) // Горшков Г.С., Мелков Г.М. / Предотвращение загрязнения морской среды : Справочник / Г.С. Горшков, Г.М. Мелков. — М. : Воениздат, 1979. — С. 42—48.

57. Международная конвенция по предотвращению загрязнения моря нефтью 1954—19062 г. // Предотвращение загрязнения морской среды : Справочник / Г.С. Горшков, Г.М. Мелков. — М. : Воениздат, 1979. — С. 21—36.

58. Международная конвенция по предотвращению загрязнения морской среды с судов (1973 г.) ММФ, 1973 // Предотвращение загрязнения морской среды : Справочник / Г.С. Горшков, Г. М. Мелков. — М. : Воениздат, 1979. — С. 77—177.

59. *Плотникова Е.А.* Ответственность за загрязнения моря веществами, опасными для здоровья людей или для живых ресурсов моря или другими отходами и материалами по ст. 228-1 УК УССР : Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук; спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право / Елена Алексеевна Плотникова. — Киев : Киевский госуниверситет им. Т.Г. Шевченка, 1987. — 163 с.

60. Наставление по предотвращению загрязнения с судов. № 31. 04.03.1979. — М. : ЦРИА Морфей. — 1980. — 136 с.

61. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundicheskyy Centei Press”, 2001. — 234 p.

62. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 298 p.

63. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

64. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

65. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002.— 366 p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S.A., Ahmedov G.A.* Subekt prestupleniya po Uголовnomu kodeksu Uzbekskoy SSR / S.A. Abdurazakov, G.A. Ahmedov // Voprosy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva Uzbekskoy SSR / [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. — Tashkent, 1970. — S. 137—147.

2. *Abshilava G.V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika / G.V. Abshilava // Rossijskij sledovatel'. — 2004. — № 10. — S. 18—20.

3. *Borodin S.V.* K voprosu sovershenstvovaniya zakonodatel'stva ob uголовnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S.V. Borodin, N.A. Noskov // Sovremennyye tendencii razvitiya uголовnoj politiki i uголовного zakonodatel'stva. — М., 1994. — S. 57—59.

4. *Vladimirov V.A.* Subekt prestupleniya po sovetskomu uголовnomu pravu : Lekcija / V.A. Vladimirov, G.A. Levickij. — М. : MOOP RSFSR, 1964. — 59 s.

5. *Naumov A.V.* Predprijatje na skam'e podsudimyh / A.V. Naumov // Sovetskaja justicija. 1992. — № 17–18. — S. 3–4.
6. *Orlov V.S.* Subekt prestuplenija po sovetkomu ugovolnomu pravu / V.S. Orlov. — M. : Gosjurizdat, 1958. — 260 s.
7. *Orymbaev V.S.* Special'nye subekty prestuplenija / R. Orymbaev; otv. red. G.I. Bajmurzin. — Alma-Ata : Nauka Kaz. SSR, 1977. — 152 s.
8. *Pavlov V.G.* Subekt prestuplenija / V.G. Pavlov. — SPb : Juridicheskij centr Press, 2001. — 318 s.
9. *Rozenko V.I., Matviichuk V.K.* Subiekt zlochynu / V.I. Rozenko, V. K. Matviichuk // Lektsiia. — K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 2004. — 36 s.
10. *Svetlov A.Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenija / A.Ja. Svetlov. — K. : Naukova dumka, 1978. — 304 s.
11. *Protchenko B.A.* Ponjatje nevmenjaemosti v sovetkom ugovolnom prave / B.A. Protchenko // Izd. Vuzov Pravovedenie. — 1987. — S. 82–86.
12. *Tatsii V.Ya.* Subiekt zlochynu / V.Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruh. dlja stud. yuryd. spets. vshch. zakl. osvity / [M.I. Bazhanov, Yu.V. Baulin, V.I. Borysov ta in]; za red. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K. — Kh., 2001. — S. 130–141.
13. *Ustimenko V.V.* Subekt prestuplenija (ponjatje i vidy): Ucheb. posobie / V.V. Ustimenko. — H. : Har'k. jurid. in.-t, 1989. — 140 s.
14. Polnyj kurs ugovolnogo prava : V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejatelja nauki RF A. I. Korobeeva. — SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2008. — T. 1 : Prestuplenie i nakazanie. — 2008. — 1133 s.
15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Praktykum [Navch. posibnyk] / Kostenko O.M., Kozachenko I.P., Matviichuk V.K. ta in.; za zah. red. V.K. Matviichuka. — K. : KNT, 2006. — 432 s.
16. *Shemiakov O.P.* Subiekt zlochynu / O.P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna) / Khokhlova I. V., Shemiakov O.P. : Navch. posibnyk. — K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2006. — S. 86–95.
17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini: pro et contra Yurydychna hazeta. — 2013. — № 24, 12 travnia. — 1.4–9.
18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. — № 25–26. — St. 131.
19. *Shabalin V.A.* Metodologicheskie voprosy pravovedenija. V svjazi s teoriej i praktikoj socialisticheskogo upravlenija / V.A. Shabalin. — Saratov : Sarat. un-t, 1972. — 226 s.
20. Bol'shaja Sovetskaja Jenciklopedija : V 30 t. — T. 9 / [gl. red. A.M. Prohorov]. — 3-e izd. — M. : Sov. Jenciklopedija, 1970: EVKLID-IBSEN. — 1972. — 986 s.
21. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar' / [gl. red. : L.F. Il'ichev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalev, V.G. Panov]. — M. : Sov. Jenciklopedija, 1983. — 840 s.
22. *Shishov O.F.* Stanovlenie i razvitie nauki ugovolnogo prava v SSSR: Probl. Obshhej chasti : Ucheb. posobie (1915–1936 gg.) / O.F. Shishov : nauch. red. V.A. Vladimirova. — M. : B.i., 1981. — Vyp. 1 : 917–1920 gg. — 1981. — 85 s.
23. *Kant I.* Sochinenie v shesti tomah. — T.4. — ch. 2 / I. Kant. — M., 1965. — S. 120–137.
24. *Gegel' G.V.F.* Filosofija prava / G.V.F. Gegel'. — M. : Mysl', 199. — 524 s.
25. *Fejrbah A.* Ugolovnoe pravo / A. Fejrbah. — SPb. : Medicinskaja tip.; tip. Gos. komerc-kollegii; tip. Imp. vospit. doma, 1810. — 616 s.
26. *Piontkovskij A.A.* Ugolovno-pravovye vozzrenija I. Kanta, A. Fejrbaha, I. Fihte / A.A. Piontkovskij. — M. : Profobrazovanie, 1971. — 112 s.

27. *Krasikov Ju.A.* Doktrina ruskogo ugolovnoho prava: istochniki i tendencii razvitija / Ju.A. Krasikov // *Sovremennye tendencii razvitija ugolovnoy politiki i ugolovnoho zakonodatel'stva* : tez. dokl. nauch. konf., (g. Moskva, 27–28 janvarja 1994 g.) / Pod. red. S.V. Borodina i dr. — M., 1994. — S. 34–36.

28. *Brajnin Ja.M.* Ugolovnaja otvetstvennost' i ee osnovanija v sovetskom ugolovnom prave / Ja.M. Brajnin. — M. : Gosjurizdat, 1963. — 281 s.

29. *Trajnin A.N.* Obshee uchenie o sostave prestuplenija / A.N. Trajnin. — M. : Gosjurizdat, 1957. — 191 s.

30. *Sovetskoe ugolovnoe pravo. Chast' Obshhaja* : Ucheb. posobie / [N.S. Alekseev, N.A. Beljaev, N.P. Grabovskaja, S.A. Domahin, I.I. Karpec, N. S. Lejkina i dr.] — L. : LGU, 1960. — 587 s.

31. *Piontkovskij A.A.* Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A.A. Piontkovskij // *Kurs sovetskogo ugolovnoho prava* : V 6 t. / [redkol. : A.A. Piontkovskij i dr.] — M. : 1971. — T. 5. — S. 513–544.

32. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // *Sovetskaja justicija*, 1982 — S. 7–10.

33. *Pakutin V.D.* Otvetstvennost' za nezakonnuju porubku lesa / V.D. Pakutin // *Socialisticheskaja zakonnost'* — 1978. — № 11. — S. 40–42.

34. *Baulin Yu.V.* Zlochyny u sfer obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorov'ia naselennia / Yu.V. Baulin // *Kryminalnyi kodeks Ukrainy : naukovo-praktychnyi komentar* / [Yu.V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in.]; za zah. red. V. V. Stashysa, V.Ya. Tatsiia. — K., 2003. — S. 830–899.

35. *Matviichuk V.K.* Teoretychni ta praktychni problemy kryminalno-pravovoi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha : Monohrafiia / V.K. Matviichuk. — K. : Natsionalna akademiia upravlinnia, 2011. — 368 s.

36. *Ozhegov S.I.* Slovar' ruskogo jazyka: ok. 5700slov / [Ozhegov S.I.; pod. red. chl.-korr. AN SSSR N. Ju. Shvedovoj]. — 19 izd., ispr. — M. : Rus. jaz., 1987. — 846 s.

37. *Dal' V.D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka : V 4 t. / V.I. Dal'. — M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo innostr. i nacional'nyh slovarej, 1955. — T. 4. — 1956. — 583 s.

38. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / [uklad. i holov. red. V.T. Busel]. — K., Irpin : Perun, 2005. — 1728 s.

39. *Matvejchuk V.K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagrjazneniem vodnyh obektov : Ucheb. posobie / V.K. Matvejchuk. — K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. — 79 s.

40. *Popov M.I., Kharytonov S.O.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti ta profesiinoi diialnosti, poviazani z nadanniam publicznykh posluh / M.I. Popov, S.O. Kharytonov // *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar* : U 2 t. — T. 2: Osoblyva chastyna / Za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. dopov. — Kh. : Pravo, 2013. — S. 782–840.

41. *Zdravomyslov B.V.* Dolzhnostnye prestuplenija. Ponjatje i kvalifikacija / B.V. Zdravomyslov. — M. : Jurid. lit., 1975. — 168 s.

42. *Melnyk M.I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti / M.I. Melnyk // *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna* : Pidruch. / [Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in.]; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K., 2004. — S. 491–513.

43. *Matviichuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V.K. Matvejchuk // *Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini : tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf.* / AN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. — K., 1992. — S. 62–64.

44. *Gavrysh S.B.* Uголовно-правовая охрана природной среды Украины. Problemy teorii i razvitiya zakonodatel'stva / S.B. Gavrysh. — Har'kov : Osnova, 1994. — 640 s.

45. *Zhevlakov Je.N.* Obshhie voprosy kvalifikacii prestuplenij v oblasti ohrany okruzhajushhej sredy : ucheb. posobie / Je.N. Zhevlakov ; otv. red. B.V. Zdravomyslov. — M. : VJuZI, 1986. — 85 s.

46. *Shirokov V.* Subekt prestuplenij v oblasti okruzhajushhej sredy / V. Shirokov // Sov. justicija. — 1985. — № 5. — S. 17—23.

47. *Pluhatyv V.S., Kryshevych O.V.* Zlochyny proty dovkillia / V.S. Pluhatyv, O.V. Kryshevych // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 530—578.

48. *Dudorov O.O.* Zlochyny proty dovkillia / O.O. Dudorov // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka — 9-te vyd., pererobl. ta dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — S. 720—782.

49. *Havrysh S.B.* Komentar do statei 236—250 KK Ukrainy / S.B. Havrysh // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : u 2 t. T. 2: Osoblyva chastyna / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za zah. red. V.Ya. Tatsiia, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. 5-te vyd., dopov. — Kh. : Pravo, 2013. — S. 394—453.

50. *Pan'ko M.M.* Prestuplenija protiv okruzhajushhej sredy / M.M. Pan'ko // Uголовnyj kodeks Ukrainy. Kommentarij; pod red. Ju.A. Karmazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov : OOO «Odisej», 2001. — S. 496—540.

51. *Klymenko V.A.* Zlochyny proty dovkillia / V.A. Klymenko // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna : pidruchnyk; za red. M.I. Melnyka, V.A. Klymenka. — K. : Atika, 2008. — S. 301—353.

52. *Lopashenko N.A.* Jekologicheskie prestuplenija : Kommentarij k gl. 26 UK RF / N.A. Lopashenko. — SPb. : Izdatel'stvo «Juridicheskij centr Press», 2002. — 802 s.

53. *Shirokov V.* Uголовnaja otvetstvennost' za zagrjaznenija morja / V. Shirokov // Sov. justicija. — 1983. — № 11. — S. 44—49.

54. *Korobeev A.* Otvetstvennost' za zagrjaznenie morja / A. Korobeev // Sov. justicija. — 1988. — № 4. — S. 20—24.

55. Konvencija po predotvrashheniju zagrjaznenija morja sbrosami othodov i drugih materialov (1972). Dokumenty OON A/As. 138/8S. 111/1 ot 29 marta 1973 g. // G.S. Gorshkov, G.M. Melkov. — M. : Voenizdat, 1979. — S. 62—76.

56. Mezhdunarodnaja konvencija odnositel'no vmeshatel'stva v otkrytom more v sluchajah avarij, privodjashhij k zagrjazneniju neft'ju (1969 g.) // Gorshkov G.S., Melkov G.M. / Predotvrashhenie zagrjaznenija morskoy sredy : Spravochnik / G.S. Gorshkov, G.M. Melkov. — M. : Voenizdat, 1979. — S. 42—48.

57. Mezhdunarodnaja konvencija po predotvrashheniju zagrjaznenija morja neft'ju 1954—1962 gg. // Predotvrashhenie zagrjaznenija morskoy sredy : Spravochnik / G.S. Gorshkov, G.M. Melkov. — M. : Voenizdat, 1979. — S. 21—36.

58. Mezhdunarodnaja konvencija po predotvrashheniju zagrjaznenija morskoy sredy s sudov (1973 g.) MMEF, 1973 // Predotvrashhenie zagrjaznenija morskoy sredy : Spravochnik / G.S. Gorshkov, G.M. Melkov. — M. : Voenizdat, 1979. — S. 77—177.

59. *Plotnikova E.A.* Otvetstvennost' za zagrjaznenija morja veshhestvami, opasnymi dlja zdorov'ja ljudej ili dlja zhivyh resursov morja ili drugimi othodami i materialami po st. 228-1 UK USSR: Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk; spec. 12.00.08 — uголовnoe pravo i kriminologija; ispravitel'no-trudovoe pravo / Elena Alekseevna Plotnikova. — Kiev : Kievskij gosuniversitet im. T.G. Shevchenka, 1987. — 163 s.

60. Nastavlenie po predotvrashheniju zagrjaznenija s sudov. № 31. 04.03.1979. — М. : CRIA Morfej, 1980. — 136 s.

61. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and D j, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yundichesky Centei Press”, 2001. — 234 p.

62. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

63. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

64. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

65. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

Олійник В.П. Суб'єкт злочину забруднення моря

У статті проаналізовані теоретичні положення стосовно суб'єкта злочину в цілому і, зокрема, ті, що стосуються злочину, передбаченого статтею 243 Кримінального кодексу України. З'ясовані точки зору на суб'єкт злочину забруднення моря та зроблені важливі для теорії та практики висновки.

Ключові слова: суб'єкт, забруднення моря, службова особа, неслужбова особа, капітан, спеціально відповідальна особа.

Олейник В.П. Субъект преступления загрязнения моря

В статье проанализированы теоретические положения относительно субъекта преступления в целом и, в частности, касающиеся преступления, предусмотренного статьей 243 Уголовного кодекса Украины. Выяснены точки зрения на субъект преступления загрязнения моря и сделаны важные для теории и практики выводы.

Ключевые слова: субъект, загрязнение моря, должностное лицо, неслужебное лицо, капитан, специально ответственное лицо.

Oliiynyk V. Subject of a Crime of Marine Pollution

In this article, the theoretical provisions of a subject of a crime in general and of a subject of a crime under Article 243 of the Criminal Code of Ukraine specifically are researched. Debating positions concerning the subject of a crime of marine pollution are analyzed. Some conclusions, important both for theory and practice of criminal law, are made.

Keywords: Subject; Marine Pollution; Public Individual; Nonpublic Individual; Capitan; Special Responsible Officials

Стаття надійшла до редакції 27.03.2017.